מצגת אין כמו היישובים הכפריים

תקופת הקבוצות

התקופה הנשכחת של ההתיישבות במרחביה

אבני מורשת

תחקיר וכתיבה

זאב הררי

"גדלנו במרחביה. שתי אחיות, למשפחה גדולה ושורשית. הורינו נולדו בקיבוץ וסבינו הם ממייסדיו", מספרות לילך מן־גולן וורד מן־בליסיאנו. על תקופת הקואופרציה, ראשית ההתיישבות העברית בעמק יזרעאל, הן שמעו מגיל צעיר, וגדלו בין בתיה היפים והמרשימים של ה"חצר הגדולה", המשתרעת במתחם בן 100 על 100 מטרים בעל שלוש פאות, שבמרכזו מגדל מים מרובע מבטון.

חצר מרחביה, שנות 1940

ההתיישבות השיתופית [שהגה פרופ' פרנץ אופנהיימר ותכנן האדריכל אלכסנדר ברוַולד] התקיימה שמונה שנים, בין 1911 ל־1918 וקדמה לקיבוץ שהתיישב בהמשך באותה חצר.

"את תולדות הקיבוץ ועלילותיו מימי בראשית, ינקנו וספגנו כל שנותינו, מסיפוריו של סבא משה מן וממורשתו של סבנו צבי ורדי." אולם הן מעידות כי מעולם לא חדרה לתודעתן העובדה, שפרק זמן משמעותי בן עשור, מפריד בין שתי התקופות: **מסוף שנת 1918 עד סוף שנת 1929**.

כדי להשלים את פערי המידע על העשור שנשכח לכאורה, או לא הובלט דיו בסיפורי המורשת המקומית והלאומית, הן חיפשו, שאלו וחקרו.

מצגת זאת חושפת באופן תמציתי תקופה מעניינת ומרתקת – **תקופת הקבוצות**.

תצלום קבוצתי אחרון של תושבי הקואופרציה במרחביה, ערב כניסת חיילי הצבא הבריטי, שכבש את ארץ ישראל מידי התורכים, סתיו 1918.

צילם: חייל מהטייסת הבווארית־הגרמנית 304, שחנתה סמוך למרחביה.

עיצוב וצילום השלט: זאב הררי

לאחר פירוק הקואופרציה, שהיה ניסיון התיישבותי עברי ראשון – חברתי, כלכלי, ארגוני – בלב עמק יזרעאל, לא ננטש המקום, שכבר היו בו מבנים ומשק חקלאי. החלה תקופה שבה עברו קבוצות שונות ביישוב, שפונה מעתה "קבוצת מרחביה".

בתקופת ביניים זאת, מתנהלת במקום צורת חיים הדומה לזאת שבדגניה, אך הקבוצות חיות זו לצד זו, בלי להתאחד ולקבל על עצמן את עקרונות השוויון והשיתוף.
הן מתפוררות מבפנים והחברים עוזבים. במשך עשור, לא נוצר גוף חזק שיוכל לשאת על כתפיו את המשק, ולהניח בסיס ליישוב של קבע.

מימין: רישומים של סול רסקין, מיוצאי הגדודים העבריים מארה"ב, שביקר במרחביה, 1924

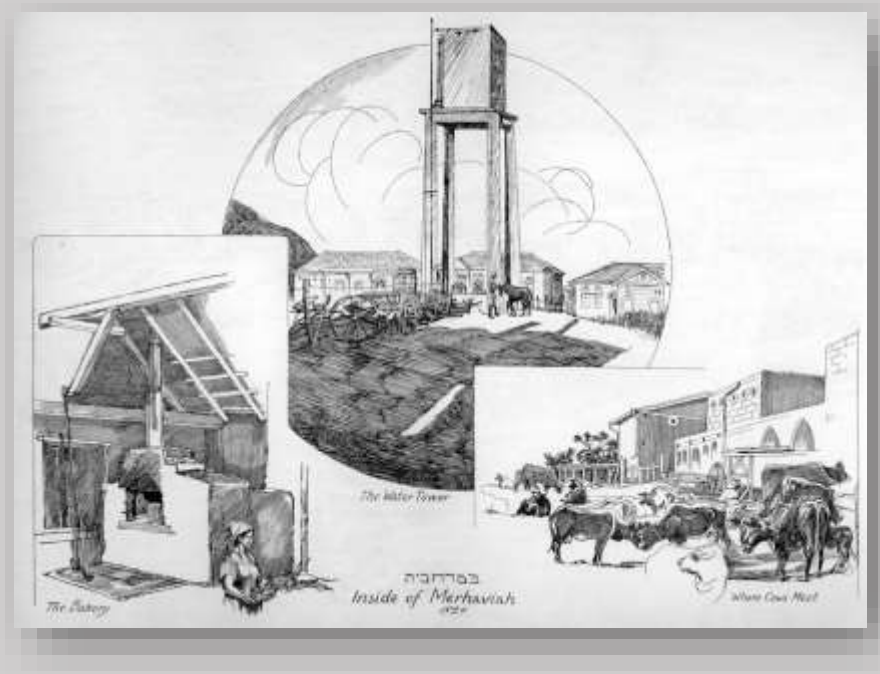

מתיישבים במרחביה, שנות 1920

בשנת 1919 הוּחכְּרה מרחביה לשנתיים לשתי קבוצות מעבר. האחת מנתה 23 איש, שביניהם חמישה ותיקים מהקואופרציה, שעיבדו 100 דונם פַּלחה [גידולי שדה], 165 דונם נטיעות עצי פרי, 35 דונם ירקות, וכן רפת קטנה. הקבוצה השנייה, הייתה קבוצת פועלות מתלמידותיה של חנה מייזל ושני פועלים, שעיבדו 55 דונם ירקות ו־60 דונם פלחה.

בשנת 1919 מגיעה למרחביה קבוצה של צעירים מפינסק. חבריה שהיו בכפר אוריה [בשפלת יהודה, כיום ליד בית שמש], מתחייבים לשהות במרחביה שנה אחת, ולהמשיך בדרכם להקים יישוב חדש. בתקופת שהותם עבדו בפלחה, כשלצידם עובדת קבוצת המטעים, שחבריה חקלאים מומחים. הם נטעו ממערב ליישוב את חורשת עצי האקליפטוס, שנודעה בשם "יער יהודי רומניה" – 140 דונם לייבוש הביצה, ואף עיבדו את מטעי השקדים והזיתים.

השלט הניצב בחורשת
עצי האקליפטוס

צילם: זאב הררי

הקשרים הראשונים בין חברי הקבוצה מכפר אוריה החלו בשנת 1913, כאשר זאב הורביץ, חיים רוזנפלד־רוזן ושמעון נחמקין נפגשו בחדרה והתיידדו. הייתה להם קרבה ל"קומונה החדרתית" שאנשיה ממייסדי דגניה. הם עבדו כפועלים שכירים אצל איכרי המושבות, ביניהן כינרת, ונשלחו לחרוש עם בהמות את אדמת מרחביה. בשנת 1918, לבקשת הקרן הקימת התארגנו לקבוצת עבודה, שכבר מנתה שמונה חברים, שתעבד את הקרקע בכפר אוריה ותמנע החזרתה לבעלות ערבית.

מספר חיים רוזן, על מעמד כפר אוריה:

"התאספנו, 13 איש ובהם שתי בחורות, על הגג שהשקיף על הרי יהודה ודנו בכובד ראש על כל הבעיות העומדות לפנינו, וקבענו לנו את הדרך בה נלך להבא. לא כמו כל הקבוצות שקדמו לנו. החלטנו על קופה משותפת ושִוויון מוחלט בחיים. הוחלט פה אחד לקבל לשנה אחת את משק מרחביה בכדי להתנסות בשיטות חקלאיות מודרניות ובעבודת הרפת, שהייתה בין הראשונות בארץ – אבל בשום אופן לא כמקום קבוע להתיישבות."

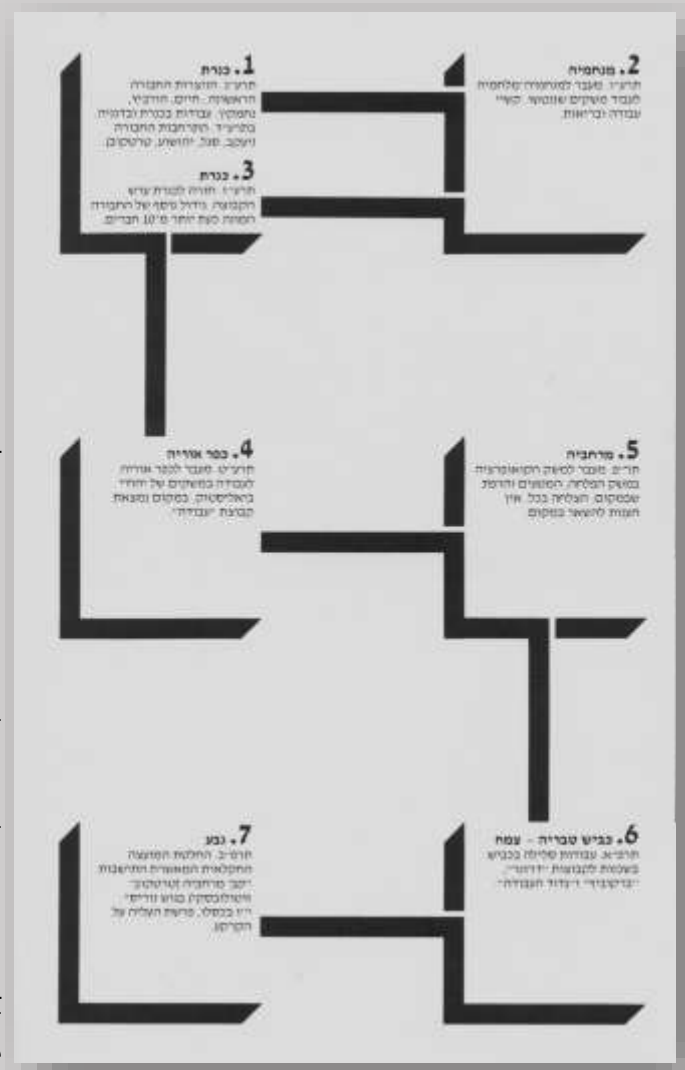

מקור: הספר "אל הגבעה שלנו", דוד שטנר, עיצוב: מנחם לסקי, 1982

תרשים המתאר את שבע תחנות הנדודים שעברה הקבוצה מכפר אוריה – מכנרת, דרך מרחביה ועד גבע

על ההחלטה לעבור מכפר אוריה למרחביה, מספר יעקב רז:
"כל המנטליות הייתה אחרת. ראינו את ההצטרפות לקבוצה קיימת כדבר איום. רצינו בעצמנו להקים קבוצה. אחר כך סבלנו מזאת משום שאחרים לא רצו לבוא אלינו מאותה סיבה. החלטנו שאנחנו קבוצה לעצמנו ופנינו להרצפלד. רצינו קבוצה של מעט אנשים, כ־12 עד 15 ואז הקואופרציה [במרחביה] נתפזרה... והמקום נשאר ללא אף אחד."

בית בלומנפלד
במרכז התמונה

הצעה שנייה באה לפני החבורה: לקבל את המשק של האיכר בלומנפלד במושבה מרחביה [ששכנה על הגבעה ממזרח לקואופרציה], אלא שהשטח שם היה קטן מאוד לעומת יכולת העבודה וצורכי החבורה. משק הקואופרציה במרחביה היה גדול המשקים אז – כאלפיים דונם קרקע, פרות ברובן חולבות וכרם זיתים. העבודה הרבה הצפויה הייתה עתידה להגדיל את מספר בני החבורה. נתעורר החשש מפני גידול שיפגע באינטימיות החברתית, פרי החיים המשותפים בארץ ישראל.
למרות הקשיים הגדולים, החליטו בני החבורה בחיוב: מרחביה תהיה התחנה הבאה בדרך להתיישבות, אף אם הדבר יהיה כרוך בגידול במספר החברים.

אברהם הרצפלד

צילום: מוזיאון חולון, יוטיוב

עם הגעת המתיישבים הזמניים למרחביה, מנתה הקבוצה 18 חברים, שאליהם הצטרפו עוד כמה במהלך השנה. בבואם למרחביה, ערב ראש השנה תר"פ, 1919, מצאו משק גדול ועזובה רבה. במקום ישבה קבוצה שהחזיקה במשק לאחר פירוק הקואופרציה ולא הייתה מוכנה למסור לבאים את הרכוש. סכסוך זה הובא לידיעת אברהם הרצפלד, איש המרכז החקלאי, והמעשה הראשון היה חלוקת החצר לשניים וגידור.

כפר אוריה, קיץ 1919

בשורה השנייה:

חיים הורביץ, מרים זוטולובסקי, יעקב רזניק

עומד: יהושוע זולוטובסקי

קבוצת כפר אוריה קיבלה לידה את הרפת עם שישה זוגות בהמות, כ־2000 דונם לגידולי הפלחה, וכלי עבודה. חבריה זרעו חיטה, שעורה, חומצה ודלעת.

מסגרייה לתיקון כלים חקלאיים בחזית החיצונית [הצפונית] של המבנה המשקי הגדול

לצידם ישבה קבוצה שאנשיה עיבדו את מטעי הפרי בדרך העולה לגבעת המורה. עיקר האספקה הייתה מתוצרת המשק. ירקות מעטים גודלו במקום, אך גם סופקו על ידי תושבי הכפר הערבי השכן סולם [שונם], שבימי הקואופרציה היה עוין והתנכל למתיישבים. בעלי החי קיבלו את רוב מזונם ממרעה וחציר. את החלב שיווקו גם לחוות בלפוריה עילית [שהפכה לכפר ילדים, למרגלות גבעת המורה] ולצבא הבריטי שחנה בסביבה. טיפול רפואי קיבלו מד"ר אשרמן, שישב בכפר ילדים.

במעבר מכפר אוריה למרחביה לקח חלק פעיל ביותר משה טרטקוב, שהתמצא במשק המכונות של אז, כמו מכונת הזריעה והמאלמת. תוך כדי עבודה קשה, המלווה בלימוד נושאים חדשים, עלה בידי האנשים להחזיק יפה את המשק המפורר.
"הכל הלך למישרים וחצי שנה ראשונה עברה בהתלהבות."
החברים גרו בדירות המגורים שהיו בצד המזרחי של בית אבן גדול. היו בו דירות לרווקים ולנשואים. בצד צפון שכנו מבני המשק, במערב סככת הכלים החקלאיים. כלפי דרום היה פתח גדול לכיוון הדרך החוצה את עמק חרוד.

סככת הכלים החקלאיים

כל המשכורות שנתנו מההנהלה הציונית, צורפו לקופה המשותפת. משם נלקח הכסף לאוכל ולצרכים אחרים. 'חדר האכילה' כולו היה חדר קטן ד' על ד' אמות. שם גם קיבלה החבורה פני אורחים נכבדים שבאו לראות את החלוצים בפעולה, ביניהם ד"ר חיים ויצמן וזלמן רובשוב־שזר, לימים נשיאי מדינת ישראל.

חברים מקבוצת כפר אוריה

בהיות המתיישבים שכירים של ההנהלה הציונית, שכרם היה 7 לירות לחודש. אולם לא כל הבחורות קיבלו שכר. ניהול החשבונות בידיו של החבר טרטקוב נעשה בהפרדה בין המשק החקלאי לבין הצרכים האישיים של החבורה, ולזכותה של קבוצת כפר אוריה בתום שנת פעילותה במרחביה עמד רווח למשק.

עתה החל משא ומתן עם המוסדות המיישבים באמצעות האגרונום אטינגר*, שהציע לקבוצה לוותר על חלומה – להישאר במקום, לקבל לרשותה את המשק ולהקים במרחביה יישוב קבע. כעבור שנים, ב־1970, העלו ותיקי הקבוצה מספר נימוקים לדחיית ההצעה: הרצון להיות ראשונים, חלוצים המתחילים במקום חדש; מספר החברים היה קטן מכדי יכולת לקיים את המשק; עזיבת מספר חברים, שפגעה קשות בלכידות החבורה; ייתכן ששני נימוקים נוספים עמדו ברקע: גילם הצעיר של המתיישבים, שטרם הרגישו צורך בהתקשרות למקום; לחץ לנסות משהו אחר – עבודה בסלילת כביש.

אך יותר מכל הוזכר הנימוק המכריע: לולא הייתה מוצעת באותה עת אדמה להקמת יישוב חדש, היו מכריעים להישאר במרחביה.

מרחביה, שנות 1940

*עקיבא יעקב אטינגר, היה אגרונום ופעיל ציוני. כיהן כמנהל המחלקה להתיישבות בסוכנות היהודית.

בעיני העולים בני העלייה השלישית שהחלו להגיע שנתיים קודם לארץ, בסוף 1918, נחשבו אנשי החבורה ל"משונים", שהרי עזבו "בור שומן" בעבודה בקואופרציה במרחביה לטובת העבודה הזמנית המפרכת בכביש.

ההצעה להישאר במקום שנה נוספת כדרישת המרכז החקלאי שהובאה על ידי נציגה אברהם הרצפלד, נדחתה על ידי החבורה. שוב עבר ליל דיונים ארוך בתוך חדרו של אחד מהחברים – לאן מועדות הפנים.
משק אחר לא בא בחשבון "בכדי לנוח מעול של משק, להוסיף כוחות ולמצוא מקום מתאים בשביל בניין משק חדש באינציטיבה [יוזמה] שלנו." גם ההצעה להתפזר לשנה אחת ולהתאסף שוב אחר כך נפסלה.
מטעמים אלה עברה הקבוצה לסלילת כביש טבריה – צמח. לא עזרו ההפצרות של הרצפלד בדבר צו־השעה להחזיק במרחביה עד לבוא "הקבוצה האמריקאית". הרצפלד 'התקומם' נגד ההחלטה "אבל אנחנו התעקשנו." הכביש קסם הרבה יותר. שם ניתנה עבודה מטעם ממשלת הוד מלכותו בסלילת הכביש.

חיים רוזן מספר: "שנת מרחביה הגיעה לקיצה. זאת הייתה שנה של עבודה מאומצת למעלה מכוחות אנוש. לא היו לנו יום ולא לילה, לא שבת ולא חג. ידענו מראש שקיבלנו עלינו בחצי מספר האנשים, את שעיבוד המשק דרש, ורק הודות לרצון החזק של החברים לחיות חיי קבוצה – ודווקא במשק – הצלחנו לגמור את השנה בלי הפסד. והנה באה "הקבוצה האמריקאית" שנשארה מהגדוד העברי, לקבל מאיתנו את המשק, ואנחנו צריכים לפנות את הבתים."

רישום: מנחם לסקי

1. אברהם שמיון
2. צפורה טרטקוב
3. ?
4. ?
5. אטינגר
6. מרים זוטולובסקי
7. משה טרטקוב
8. ?
9. שרה רז
10. יהודית טרטקוב
11. דוד ברונטמן
12. מצליח
13. יעקב רז
14. זאב הורביץ
15. מרדכי בן יהודה
16. פנינה זרחי
17. הלה בן יהודה
18. מרים הורביץ
19. חיים רוזן
20. אברהם זרחי
21. משה פלדמן
22. יעקב זרחי
23. נעמי זרחי
24. איטה טרטקוב

קבוצת כפר אוריה

"**פנינה זרחי** הצטרפה לחבורה בהגיעה למרחביה בשנת 1920 כחובשת מדופלמת שהוסמכה עוד ברוסיה מולדתה. בתקופת מרחביה קשורה פנינה יחד עם משפחתה... עכשיו יש עניין שפנינה תוכל להסתדר במרחביה בתור חובשת על כל הסביבה ותקבל 15 לי"מ לחודש ושני חדרים."

בגמר תקופת ההתמחות, בסוף שנת 1920, אנשי קבוצת כפר אוריה יוצאים ממרחביה כדי להקים את קבוצת גבע שבעמק חרוד, מזרחית למרחביה.

את מקומה במרחביה תופסת קבוצת חיילים יהודים משוחררי הגדוד העברי בצבא האמריקאי, המונָה 20 איש. בראשה עומד דוד יזרעאלי שהשתייך לגדוד הפּרֵדות [נולד בהונגריה, 1889, בשם קוזלץ פלק, שעלה לארץ ב־1906 בשם עברי שניכס לעצמו].

בהחלטת המועצה החקלאית מס' 1115, כ"ה כ"ו חשון, תרפ"ב, נקבע המקום להתיישבות קבוצת מרחביה (טרטקוֹב-זוֹטוֹלוֹבסקי) באדמות נוּריס במספר 25 איש – על פי ההנחה של 50 דונם לאיש.

דוד יזרעאלי, במדי הגדודים העבריים

דוד יזרעאלי, חייל בגדודים העבריים, מלחה"ע הראשונה, מצריים, 1917

דוד יזרעאלי, האזרח

שנים קודם לכן, לאחר נדודים במושבות הדרום והגליל התחתון הגיע יזרעאלי למרחביה בקבוצת סוללי כביש זמנית, והמשיך לנדוד ביישובים אחרים. עם ייסוד ההסתדרות החקלאית של "פועלי יהודה" נבחר לוועד המרכזי. הוא יצא ללימודי חקלאות בקליפורניה, עבר לניו יורק ושם התגייס לגדוד העברי של הצבא הבריטי, שהתאמן ויועד לשחרור הארץ מידי התורכים.

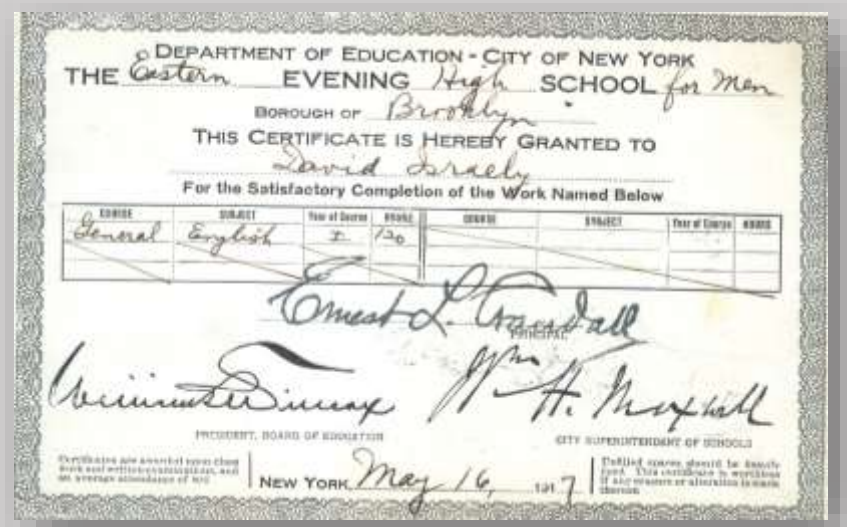
DEPARTMENT OF EDUCATION - CITY OF NEW YORK
THE Eastern EVENING High SCHOOL for Men
BOROUGH OF Brooklyn
THIS CERTIFICATE IS HEREBY GRANTED TO
David Israely
For the Satisfactory Completion of the Work Named Below
General English
Ernest L. Crandall
PRESIDENT, BOARD OF EDUCATION
CITY SUPERINTENDENT OF SCHOOLS
NEW YORK May 16, 1917

למעלה:
תעודת הגמר של יזרעאלי, בי"ס תיכון ערב בניו יורק, 1917

הסתדרות „פועלי יהודה"
כרטיס-חבר.
לחבר יזרעאלי נומ. 9
במושבה רחוב תרע"ד
בהסתדרות משתתפים בתור חברים:
א) כל פועלי המושבות החקלאיים.
ב) כל חברי הקבוצות שאין בהן נצול.
ג) חברי מושבי הפועלים, שמשקם אינו עומד על נצול.
חמס השנתי של החברים הוא 2 פר. לשנה.
זכות הבחירה להסתדרות ולמוסדותיה יש רק לאלה שעובדים לא פחות משלשת חדשים בארץ.
כל חברי ההסתדרות ערבים להסתדרות.
כל העבודה בסדור קבוצות ומושבים וקבלת עבודות חדשות, צריכה לעבור דרך ועד ההסתדרות.
הסתדרות פועלי יהודה משתתפת בועד הכללי המרתק את הסתדרויות פועלי יהודה, הגליל והשומר.
מהחלטות הועידות השלישית והרביעית של פועלי יהודה:
על מושבי העובדים
הועידה רואה ביסוד מושבי פועלים בצורותיהם השונות אחד הדרכים המובילים לגאלת הקרקע ולהלאמתה ע"י העבודה העברית ודורשת מהמוסדים הלאומיים שיקציעו להם מקום חשוב בעבודה הישובית.
הערים והמושבות הקימות צריכות להיות מוקפות מושבי פועלים, קבוצות מגדלי ירקות ומחלבות, ובכל מקום שמתיסר ישוב פרטי חדש, על המוסדות הלאומיים לגאל חלקת אדמה בשביל מושבי פועלים.

כרטיס החבר ליזרעאלי בהסתדרות "פועלי יהודה", ראשון לציון, תרע"ד 1913 – 14

כשהתפרק הגדוד, החל השלב הבא – במרחביה. "ניגשנו במרץ נעורים לשיקום המשק. שיפצנו את האינוונטר החי והדומם, הכינונו זרעים רבים וניגשנו לזריעה. כחקלאי ותיק יחידי בקבוצה הוטל עליי למלא תפקידים רבים: סדרן עבודה, רכז משק, גזבר ורכז קניות בחוץ", כתב דוד יזרעאלי בזיכרונותיו, והוסיף: "כל זה בנוסף לעבודה יומיומית במשק מעלות השחר ועד מאוחר בלילות. בשנה הראשונה מצאתי אפשרות לקנות טרקטור ומחרשה לפלחה, הראשון בעמק".

יזרעאלי ממשיך לנהל את פיתוח המשק: "בשנה השנייה ניגשנו לפיתוח הלול. רכשנו אינקובאטור [מדגרה] כשלעזרה והכשרה קבענו את החברה גולדה מאיר. באותה שנה נטעתי כרם של ענבי מאכל על שלושה דונם והגדלנו אותו לשישים דונם. גם הזיתים והשקדים היו בפיקוחי. הפרובלמה העיקרית והקשה ביותר במשק הייתה הרפת. קיבלנו 12 פרות דמשקאיות ופר בירותי. לגדל ירק לפרות שניזונו רוב חודשי השנה במזון מרוכז עם קצת שחת והרבה קש יבש, לא יכולנו מחוסר מים.

הבאר היחידה שברשותנו הפיקה 20 מטר מעוקב ביממה והספיקה רק לשתייה. עוד בשנת 1920 התקשרתי עם האוניברסיטה של קליפורניה והתחלתי לקבל חוברות הדרכה לחקלאים וכתבתי להם על השאלות שהציקו לנו.

מהקריאה באתי לידי הכרה שגם אנו חייבים לבנות מגדל החמצה [סילו], ובמחלקה להתיישבות נקבע שבונים את המגדל הראשון לניסיון במרחביה. בהמשך [אכן] בנינו [את] מגדל החמצה הראשון בארץ, וברפת החדשה שבנינו עמדו כבר 50 פרות בתנובה גבוהה".

עיבוד תמונה: ביתמונה

הרפת הראשונה נבנתה מחוץ לחצר הקואופרציה, ובסמוך לה מגדל הסילו הראשון בארץ, שנות 1920

שני חברים שהצטרפו לקבוצת יוצאי הגדוד העברי האמריקאי, גולדה ומוריס מאירסון, פנו בספטמבר 1921 להתקבל כחברים בקבוצת מרחביה בעקבות הפניה של ידיד שהשתייך לקבוצה האמריקאית. בספרה האוטוביוגרפי "חיי" מספרת גולדה מאיר, לימים ראשת הממשלה, שהואיל שהם היו להוטים כל כך להצטרף למרחביה, התאכזבו מאוד כאשר נדחתה בקשתם לאור העובדה שהיו זוג נשוי. זאת מכיוון שהקבוצה מנתה בעת ההיא כשבע נשים ושלושים גברים, והניחו שבחורה "אמריקאית" לא תרצה או לא תוכל לבצע את העבודה הגופנית הקשה שנדרשה. לאחר עמדתה האיתנה והתקיפה של גולדה ותקופת ניסיון שעמדו בה, התקבלו בני הזוג מאירסון לקבוצת מרחביה.

כתבה גולדה, "מנוי וגמור היה איתי להוכיח, שאני קשוחה לפחות כבל אחת משאר הנשים במשק," ושאוכל לבצע כל תפקיד שיוטל עליי. אני זוכרת שקטפתי שקדים במטע ושעזרתי לטעת יער קטן בדרך המוליכה למרחביה ['יער יהודי רומניה'].

עוד ממשיכה גולדה ומספרת: "החיים בקבוצה בשנות ה־20 היו רחוקים מחיֵי מותרות. תרומתי 'הבורגנית' המהוללת ביותר, שעליה דברו המתיישבים משך חודשים מתוך זלזול בכל רחבי העמק, הייתה המפה שנעשתה מסדין שפרסתי על השולחן לסעודת ערב שבת. ובמרכז פרחי בר."

גולדה בעבודת השדה

גולדה עברה מהמטבח לעבוד בלול, ולימים נהייתה למרכזת הענף שבהנהלתה זכה להצלחה מרשימה ברחבי העמק: "תמיד חסרו לנו ידיים עובדות. מן האביב עד הסתיו עינו אותנו נחילים של יבחושים, זבובי חול ויתושים. מוריס הזדהה פחות עם חיי הקבוצה והביע הסתייגות. הוא סבל מאוד מהיעדר פרטיות וממגבלות אינטלקטואליות שאפיינו את אורח החיים של המתיישבים החלוצים, כמו ספרים מוזיקה ותמונות."

שלט הסבר בכניסה ל"חדר של גולדה", בתצלום – משמאל למטה – מחזיקה את בנה התינוק, מנחם

עיצוב וצילום: זאב הררי

כשנתיים וחצי היו גולדה ומוריס במרחביה עד שמחמת מחלתו של מוריס נאלצו לעזוב.

במהלך התקופה המאתגרת שבה גולדה למרחביה עם בנה התינוק, מנחם, לזמן נוסף עד שנפרדה מהחוויות המעצבות את אישיותה להמשך פעילותה הציבורית והמדינית.

גולדה ומוריס מאירסון

ב־5 בדצמבר 1927, מדווח עיתון "דבר": "לקבוצה נתקבלו בתור מועמדים 12 חברים מחבורת 'מעבר' מפ"ת [פתח תקווה], שלא הצטרפו לפלוגת עין־חרוד".

באותה ידיעה בעיתון נמסר המצב במשק:

"נגמרה מסיקת הזיתים... השנה סרב ביהח"ר 'שמן' לטפל בעצירת הזיתים... השנה מכרה הקבוצה 3 קרונות חציר: האחד – ל'המשביר' בת"א ושניים – לערבי ברבת־עמון, לצורכי חיל־הסְפר. הדבש שמור בפחים, טרם עבר לסוחר. 60 דונם זובלו בזבל ערבי מעפולה ו־70 – בזבל־אורווה.

...בסוף חשון סודרה שיחה בהשתתפות הח' נישטט בשאלת אחוד המפלגות. רוב חברי הקבוצה מתייחסים אל הדבר בחיוב."

נגמרה מסיקת הזיתים. חון מטון
זיתים לכבושים, עוצרים את יתרם בבית־
של סטרובה בחיפה: השנה
שמן" לטפל בעצירת הזיתים.
הקבוצה 3 קרונות חציר:
זיבור" בת"א ושנים — לערבי
כי חיל־הספר. הרבש, שמור
עבר לסוחר. 60 ד' זובלו
לה ו־70 — בזבל־אורווה.
עות הזריעה החלה באמצע חשון.
בסוף חשון סודרה שיחה בהשתת־
פות הח' נישטט בשאלת אחוד הסיעות.
רוב חברי הקבוצה מתייחסים אל הדבר
בחיוב.

מבט ממזרח אל הפאה המזרחית של החצר, מטע פרי ושדרת הנשיקות משמאלו

מתוך "דבר", 5.12.1927

בשנת 1928, נהג דוד לנסוע יום יום בעגלה ממרחביה לעפולה להביא מצרכים. יום אחד הביא בעגלתו את יהודית פרלה ליברמן [ילידת 1902, דומברוה, פולין, עלתה לארץ ב־1925], שהגיעה למרחביה בעקבות אחיה יהודה ברזילי*. כך התחיל הרומן. היא הייתה צעירה מדוד בכ־12 שנה. הם נישאו בשנת 1928.

צילם: אתר מורשת רעננה

*צבי יהודה ברזילי, יליד 1901, עלה לארץ בעלייה השלישית. הצטרף לקבוצת חיילים משוחררים במרחביה ובמשך שנים אחדות היה מרכז ענף הכוורת, ב־1925 עזב לרעננה

יהודית ודוד עזריאלי

צילם: אברהם סוסקין

אנשי הקבוצה האמריקאית בונים את שני בתי הדירה [בתי סוכנות] ונבנית רפת חדשה. ניטע כרם ענבים, נקנו פרות ונחילי דבורים והכוורת של מרחביה נחשבה לטובה בארץ. לקבוצה זו מצטרפים גולדה ובעלה מוריס מאירסון.

לדברי יזרעאלי, המשק הלך והתבסס, אבל הקבוצה לא התפתחה. היו עזיבות רבות מדי שנה. כעבור 10 שנים עזבו אחרוני האמריקאים, בעוד הוא ואדם נוסף נשארו האחרונים.

תעודת עלייה של חברת הקבוצה יהודית ליברמן

בשנים 1928 – 1929 מגיעות למרחביה קבוצות מעבר נוספות: קבוצה שנייה של צעירים מפינסק, שבהמשך הקימה את גבת; קבוצת "שבלאים" שמנסה להיקלט, אך חבריה עוזבים אחד אחד, וקבוצת "תל חי" מרוסיה, שאף היא עוזבת את היישוב. להנהלה הציונית היה חשוב שהמקום יהיה מיושב, מאחר שכספים רבים הושקעו בהקמת התשתית המשקית. לכן חיפשו גוף גדול וחזק, שיוכל לקחת את העניינים בידיים. כך הוצע לקיבוץ השומר הצעיר גליציה א', שהתארגן והתגבש במשך שש שנים במספר מקומות בארץ, ישב אז זמנית בבת גלים וחיכה לאישור המוסדות ולקרקע, לבוא ולהתיישב בחצר הקואופרציה במרחביה.

למרות שחברי הקבוצה שאפו להקים קיבוץ חדש, אחרי התלבטויות רבות והיסוסים, הם מקבלים את ההצעה.

למחרת יום הכיפורים, 15 באוקטובר 1929, התיישבו כ־70 חברים וארבעה ילדים בחצר הקואופרציה, שהסבה את שמה ל"קיבוץ השומר הצעיר מרחביה".

אחת מקבוצות הביניים על רקע צדו החיצוני [המזרחי] של בית אבן בחצר הקואופרציה במרחביה.
יהודית ודוד יזרעאלי מסומנים באדום

בכפוף להחלטת המרכז החקלאי, הוטל על דוד יזרעאלי למסור את המשק לקבוצה מהשומר הצעיר. כעבור מספר חודשים, ב־1930, נולד גדעון בנם של יהודית ודוד יזרעאלי והם עברו למושב חרות, ולאחר תלאות משפחתיות, ב־1955 עבר דוד יזרעאלי להתגורר בקיבוץ יפעת שבעמק יזרעאל. הוא הלך לעולמו שבע ימים, בן 89.

יהודית ודוד יזרעאלי (משמאל) במרחביה

מאיר יערי

במעמד מסירת המקום לחברי השומר הצעיר, ב־1929, מודה מאיר יערי, מנהיג התנועה דאז וחבר קיבוץ מרחביה, לחברי הקבוצות העוזבות:

"כולנו מלאים הברה לעמל קודמנו, ומי ייתן והדור שלנו ישווה לדורם. לא בלבד זכות היא לנו, אלא חובת המשך של שרשרת, שנמסרה לידינו כפיקדון יקר."

מייסדי קיבוץ מרחביה ליד
מגדל המים שבמרכז החצר

"סיפורה של מרחביה עבורנו מתעשר ומתמלא בנפח, משמעות והדר," מסכמות לילך מן־גולן ווֶרד מן־בליסיאנו, עם חשיפתן לחומרים שהובאו כאן בתמצית.

"פתחנו צוהר לחלל שהיה 'ריק' מבחינתנו, ומילאנו אותו בתכנים. למדנו שמרחביה מעולם לא נעזבה, ושפרק זמן נכבד מפריד בין ימי הקואופרציה להקמת הקיבוץ."

צילום רחפן: זאב שעיין

חצר הקואופרציה ["החצר הגדולה"] בשנת 2020, במבט־על, **למעלה** [צפון] האסם ו**משמאלו** המבנה המשקי הארוך, **מימין** [מזרח] ארבעה בתי המגורים, **מימין למטה** בית הבוץ, **משמאל** [מערב] מחסן המכונות ו**מתחתו** המטבח וחדר האוכל, **במרכז** מגדל המים, **למטה** [דרום] מבנים שנבנו כעבור שנים

עיצוב השילוט וצילום: זאב הררי

הכניסה המשוקמת למרכז המבקרים, השוכן במבנה האבן הגדול, שהיה אסם התבואות

מקורות למידע:

- לילך מן־גולן, ורד מן־בליסיאנו, **מרחביה – תקופת הקבוצות, שורשים בנוף ובתרבות ישראל**, מכון החגים, בית השיטה, 3.2004
- דוד כנעני (עורך), **ספר מרחביה**, הוצאת קיבוץ השומר הצעיר מרחביה וספריית פועלים, 1961
- גולדה מאיר, **חיי**, הוצאת ספריית מעריב, 1975
- הספר **אל הגבעה שלנו – שִׁשים שנה לגבע תרפ"ב–תשמ"ב**, כתב וערך דוד שטנר, 1982

ארכיון קיבוץ מרחביה:

- דוד יזרעאלי, **מתולדות חיי**, 25.2.1966
- **קבוצת החברים שהיו במרחביה ועברו אח"כ לגבע**, 27.10.1970
- **תקופת הקבוצות**

- **תצלומים:** ארכיון קיבוץ מרחביה// ביתמונה// הספר "אל הגבעה שלנו"// צלמים שונים

אנו מכבדים את זכויותיהם של בעלי זכויות יוצרים ומשקיעים מאמצים באיתור בעלי זכויות יוצרים לצורך שימוש בחומרים המופיעים באתר. השימוש נעשה על פי סעיף 27א לחוק זכויות יוצרים תשס"ח-2007, ואם לדעתכם נפגעה זכותכם כבעלים של זכויות יוצרים בחומר המופיע באתר זה, הנכם רשאים לפנות באמצעות דואר אלקטרוני לכתובת: info@hamoreshet.org.il
בבקשה לחדול מעשיית השימוש ביצירה, וציינו שם מלא ומספר טלפון, וצרפו צילום מסך וקישור לדף הרלוונטי באתר.

הפקה: מתנדבי קבוצת אבני מורשת – תקשורת לנכסי מורשת מוחשית [1/2023]
תחקיר, כתיבה ועיצוב: זאב הררי

אבני מורשת